

СФЕРА ПРОДОВОЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ВЗАЄМОДІЇ ЗАІНТЕРЕСОВАНИХ СТОРІН

SPHERE OF THE FOOD PRODUCTS' PROVISION AS AN ENVIRONMENT OF STAKEHOLDERS' INTERACTION

У статті доведено причинно-наслідковий зв'язок дефініцій «продовольча безпека» та «продовольче забезпечення», а також розкрито сутність категорії «сфера продовольчого забезпечення» як середовища (простору) взаємодії заінтересованих сторін. На цій основі та одночасно задля вирішення наявної проблеми конфронтації та різновекторності прагнень щодо отримання економічної вигоди між сторонами ринкової взаємодії як першопричини поляризації вітчизняної сфери продовольчого забезпечення обґрунтовано доцільність застосування стейкхолдерського підходу, здатного пояснити стратегію поведінки елементів системи різного рівня з позицій врахування та врівноваження їх інтересів.

Ключові слова: суб'єктно-функціональні складові, стейкхолдер, стейквочер, стейккіпер, сфера продовольчого забезпечення, продовольча безпека, взаємні очікування, економічний інтерес, економічний ефект.

В статье доказана причинно-следственная связь дефиниций «продовольственная безопасность» и «продовольственное обеспечение», а также раскрыта суть категории «сфера продовольственного обеспечения» как среды (пространства) взаимодействия заинтересованных сторон. На этой основе и одновременно для решения существующей проблемы конфронтации и разновекторности стремлений относительно получения экономической выгоды между сторонами рыночного взаимодействия как

первопричины поляризации отечественной сферы продовольственного обеспечения обоснована целесообразность применения стейкхолдерского подхода, способного объяснить стратегию поведения элементов системы различного уровня с позиций учета и уравнивания их интересов.

Ключевые слова: субъектно-функциональные составляющие, стейкхолдер, стейквочер, стейккипер, сфера продовольственного обеспечения, продовольственная безопасность, взаимные ожидания, экономический интерес, экономический эффект.

The article proves the causal relationship between the definitions of "food security" and "food product provision", also the essence of the category of "sphere of the food product provision" as an environment (space) of stakeholders' interaction is disclosed. On this basis and simultaneously for the solution of the existing problem about confrontation and the variety of aspirations for regarding the economic benefits between the market interaction parties, as the main cause of the polarization of the domestic sphere of food product provision, the expediency of applying the stakeholder approach, which is able to explain the behavior strategy of elements of a various levels systems from the positions of consideration and balancing their interests, is grounded.

Key words: subject-functional components, stakeholder, stake keeper, stake watcher, sphere of the food product provision, food security, mutual expectations, economic interest, economic effect.

УДК 339.137+664.76

Глубіш Л.Я.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри технологій управління
Національний університет «Львівська
політехніка»

Постановка проблеми. У зв'язку з глобальними викликами та інтеграцією вітчизняної економіки у світове господарство сформувалися нові тенденції, які є джерелами значних загроз для національної безпеки України, зокрема щодо збереження продовольчої незалежності. Обов'язковою умовою економічного розвитку держави є її економічна свобода (незалежність), що є похідною від економічної безпеки. Серед множини складових останньої чи не найважливішою компонентою є продовольча безпека, оскільки потреба у продуктах харчування є однією з фізіологічних потреб кожного. Однак в наукових колах поняття «продовольча безпека» часто ототожнюється з дефініцією «продовольче забезпечення», хоча насправді перша категорія є результатом, а друга – процесом, націленим на цей результат. У цьому процесі задіяні три сторони ринку (виробник, споживач та держава), кожній з яких властиві відповідні функції (виробництво, споживання та розподіл), кожна зі сторін представлена на ринку суб'єктами взаємодії (заінтересованими сторонами), формуючи простір. Проблема функціонування в цьому просторі його заінтересованих сторін полягає в тому,

що хоча вони становлять сукупність елементів, пов'язаних загальною функцією в ході виконання конкретного завдання (досягнення продовольчої безпеки), проте не формують єдності, яку прийнято називати системою. Це зумовлене наявністю конфлікту інтересів між заінтересованими сторонами, що відіграють роль суб'єктів сторін ринкової взаємодії, тому одночасно слід говорити про те, що існує проблема тристороннього конфлікту інтересів між суб'єктно-функціональними складовими сфери продовольчого забезпечення. Причина цього криється в тому, що кожна з них є носієм системної якості через притаманні специфічні властивості та функції. Саме тому множина їх заінтересованих сторін прагне досягти своїх специфічних цілей, що слугує причиною поляризації взаємодії у сфері продовольчого забезпечення, як наслідок, відносини характеризуються наявністю конфлікту інтересів, що загрожує системній стабільності процесу продовольчого забезпечення, націленого на досягнення продовольчої безпеки. З огляду на це виникає потреба дослідження природи поляризації ринкової взаємодії суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення

населення України з метою недопущення антагонізму вирішення наявного конфлікту інтересів, натомість пошуку підходів, здатних скерувати його вирішення у русло синергізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Загалом проблематиці продовольчого забезпечення присвячено велику кількість праць вітчизняних науковців. Тоді як поодинокими є праці, у яких презентовано результати наукових досліджень щодо пошуку підходів усунення протиріч на аграрних ринках продовольчого споживання [1] та узгодження інтересів різних суспільних груп як важливого компонента гармонійного розвитку аграрного сектору економіки [2]. Публікації, де характеризується сфера продовольчого забезпечення як простір тристоронніх відносин її суб'єктно-функціональних складових через взаємодію заінтересованих сторін, відсутні.

Постановка завдання. Розмежувавши дефініції «продовольче забезпечення» і «продовольча безпека» та довівши їх причинно-наслідковий зв'язок, маємо на меті розкрити сутність категорії «сфера продовольчого забезпечення» та дати їй характеристику з позицій середовища взаємодії заінтересованих сторін її суб'єктно-функціональних складових; дослідивши джерело конфлікту їх інтересів як головну причину поляризації відносин, можемо запропонувати метод скерування ринкової взаємодії у русло синергізму, коли сума функцій частин не вичерпує функції цілого.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Постачання продуктів харчування на вітчизняний ринок продовольства здійснюється завдяки жвавій міжнародній торгівлі та функціонуванню вітчизняного АПК, наявна сукупність заінтересованих та/або функціонально взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою суб'єктів яких формує простір, а саме сферу продовольчого забезпечення. Вона відіграє роль середовища взаємодії господарюючих суб'єктів сторін ринку тріади «виробник – споживач – держава», кожній з яких властиві відповідні функції.

Звідси випливає, що під сферою продовольчого забезпечення слід розуміти наявну сукупність заінтересованих та/або функціонально взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою суб'єктів, мотивованих до взаємодії економічною вигодою, відповідно до їх функціональних особливостей. Тобто це своєрідна модель конкурентного економічного середовища, в якому рішення про обсяги і структуру виробництва та споживання продуктів харчування приймаються суб'єктами господарювання в організаційно-правових рамках, продиктованих державою, яка є виробником і постачальником державних послуг як «виробникам», так і «споживачам» в обмін на сплату ними податків, тобто виступає третім партнером, який,

адекватно реагуючи на кон'юнктуру продовольчого ринку, своїми організаційно-регулюючими впливами встановлює правильний, необхідний для належного функціонування ринкового середовища порядок взаємодії всіх учасників тристоронніх стосунків [3, с. 72].

З огляду на це продовольче забезпечення – це економічний процес, що передбачає вжиття сукупності заходів щодо досягнення стійкої тенденції зростання кількісних і якісних параметрів продовольчого споживання, усунення ризиків порушення постачання продовольства шляхом створення надійних умов для стабільності виробництва і постачання продуктів харчування для всіх верств населення як запоруки продовольчої безпеки держави. Отже, продовольча безпека – це стан системної стабільності, що характеризується відсутністю загрози щодо отримання та споживання населенням дієтично повноцінних продуктів харчування відповідно до фізіологічних норм. Тому можна стверджувати, що продовольче забезпечення – це дія, спрямована на досягнення результату, а саме продовольчої безпеки.

Множина господарюючих суб'єктів, функціональних складових сфери продовольчого забезпечення і різноспрямованість їх цілей та економічних інтересів слугували першопричиною поляризації відносин та, зрештою, призвели до продовольчого неблагополуччя. Вирішення проблеми конфронтації та різновекторності прагнень щодо отримання економічної вигоди між сторонами ринкової взаємодії з огляду на динамічність сучасного ринку є можливим за умови вибору суб'єктами господарювання не найбільш бажаного результату з їх множини, а результату, здатного забезпечити вигоду для усіх сторін ринку одночасно, тобто найоптимальнішого. Під час окреслення підходів до оптимального функціонування сфери продовольчого забезпечення постає необхідність розгляду взаємовідносин з позицій тристоронньої взаємодії, де трьома сторонами ринку є держава, виробник та споживач, що взаємодіють у просторі й часі через суб'єктів, мотивованих економічною вигодою, і, відповідно до їх функціональних особливостей, за допомогою економічних, нормативно-правових, організаційно-управлінських, науково-технічних, політичних, кадрових та інших заходів впливають на процес продовольчого забезпечення з метою реалізації власних інтересів.

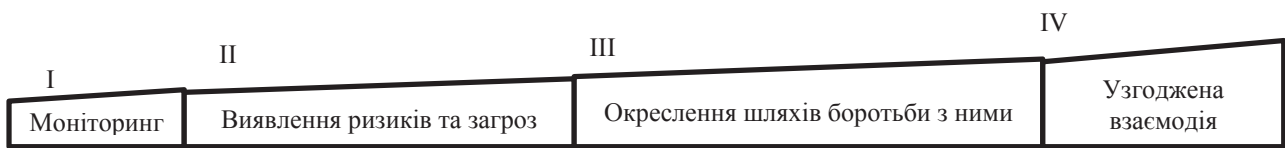
В ході взаємодії суб'єкти господарювання сторін ринку, будучи задіяними у сфері продовольчого забезпечення, впливають на неї, а вона – на них, тому їх можна називати заінтересованими сторонами, тобто стейкхолдерами, сфери продовольчого забезпечення. З метою недопущення антагонізму вирішення наявного конфлікту інтересів як першопричини поляризації вітчизняної сфери продовольчого забезпечення та скерування ринко-

вої взаємодії заінтересованих сторін її суб'єктно-функціональних складових у русло синергізму доцільним є застосування стейкхолдерського підходу, оскільки він є одним з теоретичних напрямів у менеджменті, що формує та пояснює стратегію розвитку елементу чи якоїсь галузі, чи сфери діяльності загалом з точки зору врахування інтересів заінтересованих сторін. Аргументами на користь використання стейкхолдерського підходу є те, що хоча він і не дає ніякої додаткової інформації про сферу продовольчого забезпечення, а лише дає змогу систематизувати вже наявну, означений підхід передбачає конкретну інституціоналізацію відносин держави з власниками засобів виробництва (та між ними самими), а також зі сторонами, які через необхідність задоволення потреби у продовольстві заінтересовані в товарообміні та відповідним чином впливають на функціонування наявного механізму [4, с. 45–46]. Тому сфера продовольчого забезпечення може бути змодельована з використанням стейкхолдерського підходу (рис. 1).

Попри те, що всі категорії заінтересованих сторін взаємопов'язані та взаємозалежні, головна складність, пов'язана з можливістю оптимізації взаємодії у сфері продовольчого забезпечення, криється в ідентифікації заінтересованих сторін,

яку слід проводити відповідно до ролі, яку вони відіграють у сфері продовольчого забезпечення і яка реалізується через взаємодію їх заінтересованих сторін на основі взаємних очікувань.

З метою візуалізації тристоронньої ринкової взаємодії заінтересованих сторін сфери продовольчого забезпечення вважаємо доцільним взяти за основу модель Р. Мітчела, орієнтовану на створення практичного інструментарію оптимізації. Значимість заінтересованих сторін за цією методикою встановлюється через декілька атрибутів їх приналежності, таких як законність, терміновість і влада, які перебувають в динамічній рівновазі. В разі ідентифікації заінтересованих сторін суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення модель Р. Мітчела доцільно доповнити категоризацією заінтересованих сторін Іва Фассіна [5, с. 122], згідно з якою ті з них, що наділені потужними інструментами тиску на загальний стан речей у середовищі взаємодії, є стейквочерами; сторони, що витупають в ролі регуляторів, є стейккіперами; всі інші – стейкхолдерами, тобто тими, хто володіє часткою ринку і відносини між якими мають конкурентний характер. Більшість стейкхолдерів пов'язана з групами тиску (стейквочерами), пов'язаними з певними регуляторами (стейккіперами), які впливають на

Стадії взаємодії стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення

I етап. Ідентифікація ролі стейкхолдерів (виробників, споживачів та держави) та їх внеску в сферу продовольчого забезпечення.

II етап. Визначення інтересів, потреб, очікувань та можливих «жертв» стейкхолдерів в ході взаємодії у сфері продовольчого забезпечення.

III етап. Розставлення пріоритетів та регулювання взаємодії стейкхолдерів і ступеня їх залучення у процес продовольчого забезпечення через державні програми.

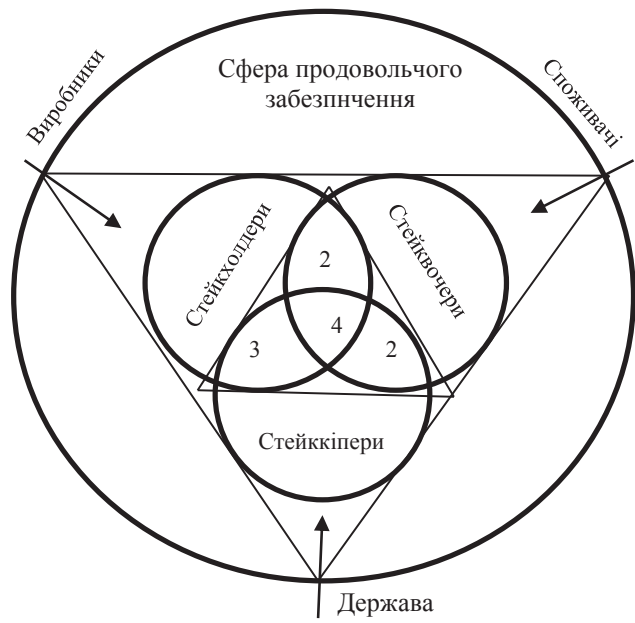

Рис. 1. Модель процесу взаємодії у сфері продовольчого забезпечення з використанням стейкхолдерського підходу

Примітка: 1 – небезпечна група; 2 – залежна група; 3 – домінуюча група; 4 – категорична група

стейкхолдерів (рис. 2). Окрім того, прагнучи лобювати власні економічні інтереси, задля посилення ступеня впливу заінтересовані сторони можуть об'єднуватись, формуючи групи економічного впливу: стейкхолдери, «зливаючись» зі стейккіперами, формують домінуючу групу інтересів, стейквочери, «зливаючись» зі стейкхолдерами, формують залежну групу інтересів, а із стейккіперами – небезпечну [6].

На прикладі вітчизняної сфери продовольчого забезпечення стейкхолдерами виступатимуть господарючі суб'єкти вітчизняного АПК, а також постачальники імпортного продовольства. Роль стейккіперів виконуватимуть державні інституції на кшталт Міністерства аграрної політики та продовольства України, яке розробляє державні програми підтримки та розвитку вітчизняного АПК; Верховна Рада України, яка ухвалює подібні програми та законодавчі акти, що становлять правову основу ведення господарської діяльності у цій сфері; ПАТ «Аграрний фонд», головною функцією якого є врегулювання цінових дисбалансів на рин-

ках аграрної продукції. Стейквочерами сфери продовольчого забезпечення є споживачі, потреби у продовольстві яких конче мають бути задоволені. Незалежно від ролі кожна із заінтересованих сторін може виступати як в ролі потенційних бенефіціарів, так і в ролі можливих «жертв».

Попри бажання отримати гарантовану вигоду (виграш), усвідомлений частковий програш (втрата) кожної із заінтересованих сторін як своєрідна «жертва», здійснена на користь іншої, є життєво необхідною для безперервного функціонування сфери продовольчого забезпечення як середовища взаємодії, оскільки забезпечуватиме відтворення економічних відносин, а отже, гарантуватиме загальний виграш, тобто продовольче благополуччя, що свідчитиме про частковий виграш кожної зі сторін. Тому заінтересовані сторони сфери продовольчого забезпечення, частково узгоджуючи потреби, свідомо «йдуть» на частковий програш.

З огляду на це, перефразовуючи Р. Коуза, можемо стверджувати, що мета продовольчої політики дер-

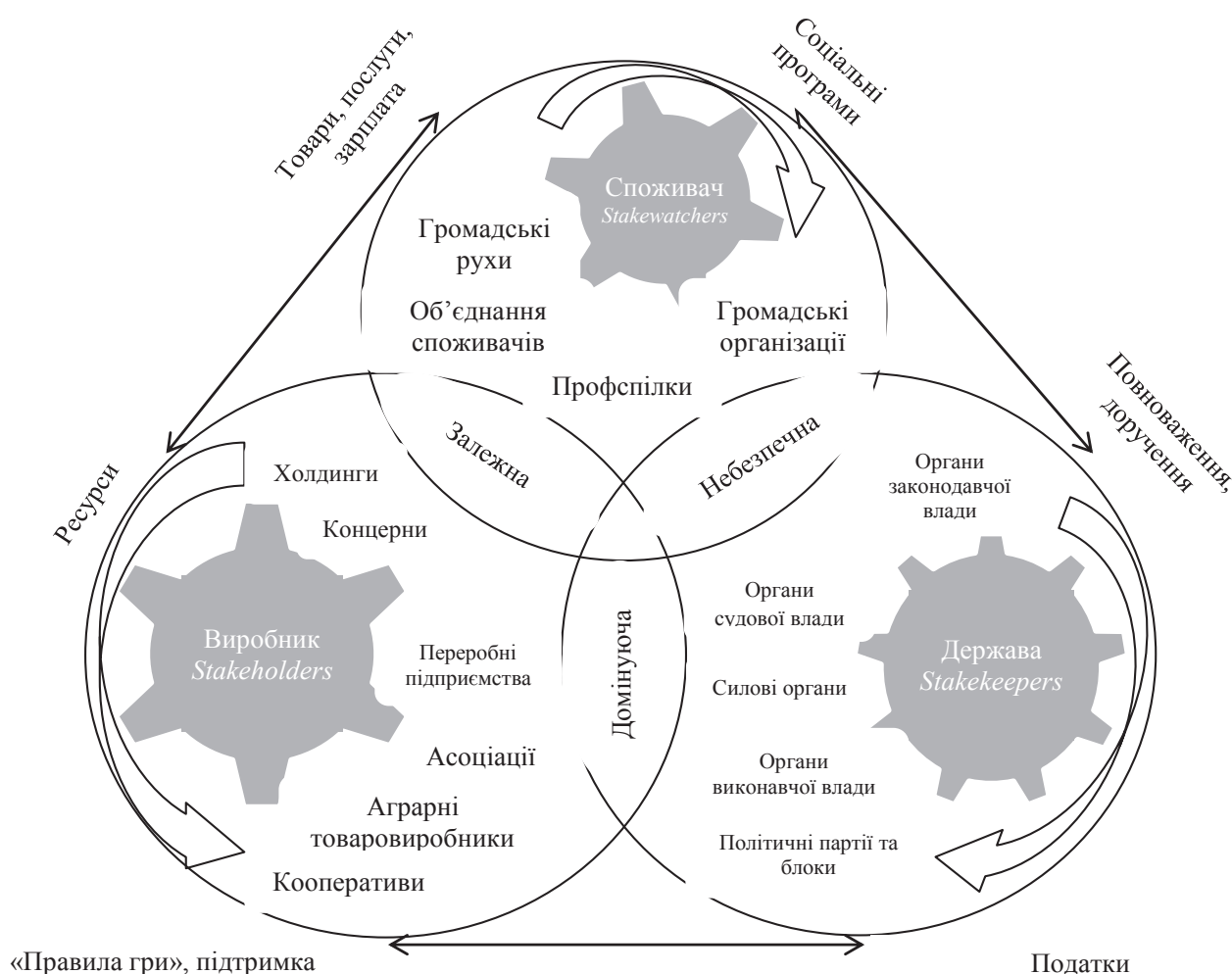

Рис. 2. Модель ідентифікації значимості заінтересованих сторін суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення на основі взаємних очікувань

жави полягає у створенні такої ситуації, коли б люди незалежно від власної ролі у середовищі взаємодії, приймаючи рішення про свою діяльність, вибирали такі з них, які забезпечують найкращі результати для системи загалом, такі, що максимізують цінність усього її функціонування [7, с. 32].

Висновки з проведеного дослідження.

Дослідження дає підстави для висновку, що сферу продовольчого забезпечення можна розглядати як середовище взаємодії множини заінтересованих сторін її суб'єктно-функціональних складових, що обумовлює застосування стейкхолдерського підходу, здатного скерувати ринкову взаємодію шляхом збалансування економічних інтересів її заінтересованих сторін у русло синергізму, якого можна досягти за умови об'єднання усіх заінтересованих сторін суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення України задля досягнення її загальної стратегічної мети, орієнтованої на місію, чинячи одночасно опір загрози продовольчій безпеці держави.

Таким чином, слід створити умови для узгодженої в часі та просторі поведінки заінтересованих сторін трьох суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення та досягнення такої структурної пропорції в розподілі економічної вигоди між ними, яка б дала змогу отримати загальний ефект, тобто досягнення стану системної стабільності продовольчого забезпечення населення України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кваша С.М. Напрями вдосконалення механізмів формування ринкової рівноваги на ринках сільськогосподарської продукції. Економіка АПК. 2011. № 2. С. 161–167.
2. Дорофєєв О.В. Формування системи управління розвитком аграрного сектора економіки на принципах гармонізації. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2013. № 4 (24). С. 70–77.
3. Петренко В.П. До визначення шляхів оптимізації стосунків держави, виробників і споживачів з використанням закономірностей парето-ефективного ринку. Науковий вісник ІФНТУНГ. 2002. № 4. С. 71–76.
4. Кушнір Л.Л. Проблема ідентифікації стейкхолдерів у системі ресурсного забезпечення національної економіки. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2011. № 6 (51). Ч. 1. С. 43–49.
5. Fassin Y. The Reasons Behind Non-Ethical Behavior in Business and Entrepreneurship. Journal of Business Ethics. 2005. Vol. 60. P. 122.
6. Глубіш Л.Я. Взаємозалежність та взаємобумовленість ціннісного та цілісного підходів щодо формування економічних ефектів від взаємодії стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення. Ефективна економіка. URL: <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=5642>.
7. Coase R. The Firm, the Market and the Law. Chicago & London, The University of Chicago Press, 1988. 226 p. (Russ. ed.: Kouz R. Firma, rynek, pravo. Moscow, Novoe izdatelstvo Publ., 2007. 224 p.).